

ХАНАЄВА

Ельвіра Гаджієвна

Elvira.khanaeva22@gmail.com

УДК 347.91/.95

ЗМАГАЛЬНІСТЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА РИСА ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

студент, Інститут
 післядипломної освіти Київського
 національного університету імені
 Тараса Шевченка

COMPETITIVENESS AS THE DEFINING FEATURE OF THE US CIVIL PROCEEDINGS

KHANAIEVA Elvira Hadzhiivna – student, Institute of Postgraduate Education of Kyiv National University after Taras Shevchenko

Стаття присвячена дослідженню змагальності як специфічного правового феномену американської моделі цивільного судочинства. Приводяться теоретичні погляди американської процесуальної науки щодо поняття та сутності та завдання цивільної процесуальної змагальності. Розглядається історичний шлях становлення змагальності в американському цивільному судочинстві та характеризується його сучасний стан. Проаналізовані правові основи змагальності та досліджено особливості прояву змагальності в процесі обміну змагальними документами між сторонами, судового розгляду справи та доказування при здійсненні цивільного судочинства у США. Пропонується авторське визначення змагальності у американській моделі цивільного судочинства

* * *

Статья посвящена исследованию состязательности как специфического правового феномена американской модели гражданского судопроизводства. Приводятся теоретические взгляды американской процессуальной науки относительно понятия, сущности и задач гражданской процессуальной состязательности. Рассматривается исторический путь становления состязательности в американском гражданском судопроизводстве и характеризуется его современное состояние. Проанализированы правовые основы состязательности и исследованы особенности проявления состязательности в процессе обмена состязательными документами между сторонами, судебного рассмотрения дела и доказывания при осуществлении гражданского судопроизводства в США. Предлагается авторское определение состязательности в американской модели гражданского судопроизводства.

* * *

Introduction. This article is devoted to the disclosure of the essence of the phenomenon of competitiveness in the American model of civil justice. Adversary is considered as a principle of civil proceedings, which provides an opportunity for effective consideration of a civil dispute, in which equal participants in a legal process “clash” their interests in order to bring their cases to justice, which, being essentially neutral, is obliged to follow the procedural order consideration of the case and check its material basis for compliance with the law.

Purpose. The article provides an analysis of the scientific views of scientists who point to the importance of competitiveness in the aspect of the adversarial form of American civil justice, a common feature of which is to define the competitiveness as the procedural ability of the parties in the civil process to ensure their tactics of making claims and protecting interests.

Results. In addition, for American science of civil procedural law is characterized by the consolidation of the possibility of an adversary of the objective truth of the dispute. The historical characteristic of the formation of competition is given, within which the general aspects of its emergence and development for the countries of the common law legal system are indicated, as well as the formation of competition in the American form of civil justice based on the development of procedural legislation. Analyzing the legislative framework, a special role is given to the Federal Rules of Civil Procedure, which fix the methods for the parties to implement the competition during the consideration of a case in civil proceedings, as well as determine the main purpose of the court.

Conclusion. As an example of the appearance of adversarial proceedings in the American form of civil proceedings, the following are indicated: the pleading procedure, the evidentiary process, and judicial debates. Based on the study, a general definition of the concept and essence of adversarial proceedings in civil proceedings in the United States is proposed.

Ключові слова: змагальність, принцип змагальності, цивільне судочинство США, цивільне процесуальне право

Ключевые слова: состязательность, принцип состязательности, гражданское судопроизводство США, гражданское процессуальное право

Keywords: competitiveness, principle of competitiveness, The US civil justice, civil procedural law

ВСТУП

Актуальність відповідного дослідження обумовлена необхідністю окреслення змагальності як одного з найголовніших принципів вітчизняного цивільного процесуального права, який визначає направленість цивільного судочинства на можливість забезпечення захисту прав та інтересів особи в судовому порядку. Водночас в умовах реформування цивільного процесуального законодавства постає необхідність дослідження зарубіжного досвіду змагальності як складо-

вої системи принципів цивільного процесуального права, так і в якості визначення суттєвих характеристик цивільного судочинства у певній державі. Одним з таких позитивних досвідів є розуміння змагальності у цивільному судочинстві США.

Потрібно зазначити, що в рамках проведення порівняльного дослідження змагальності як одного з принципів та усієї системи принципів цивільного процесуального права, у своїх роботах нерідко згадували американський досвід реалізації принципу змагаль-

ності у цивільному судочинстві США наступні українські та зарубіжні вчені: Г.О. Аболонін, С.В. Васильєв, С.О. Волосенко, В.Ю. Мамницький, Т.М. Лежнева, Г.П. Тимченко, М.Й. Штефан та інші. Разом з тим важливого значення набувають теоретичні погляди американських спеціалістів з відповідної проблематики: Р. Арсонсон, Е. Баррет, Ч. Кларк, П. Равен-Хаусен, М. Фрідман, Д. Шрив та інші.

МЕТА РОБОТИ

Основною метою дослідження є надання характеристики змагальності як основної форми та принципу цивільного судочинства у США; теоретичних та законодавчих основ змагальності в американському цивільному процесуальному праві; вивчення особливостей прояву змагальності на стадіях обміну змагальними документами між сторонами, судового розгляду справи та доказування; надання визначення процесуальній змагальності у американській моделі цивільного судочинства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В основу проведення дослідження змагальності в аспекті досвіду американського цивільного судочинства поклали загальнонаукові методи (аналіз, синтез, порівняння, діалектика, моделювання) та приватні методи юридичної науки (формально-юридичний, логіко-правовий, історико-правовий, порівняльно-правовий методи).

РЕЗУЛЬТАТИ

Розкриваючи поняття та сутність процесуальної змагальності в аспекті досвіду американського цивільного судочинства необхідно зазначити, що змагальна форма судочинства в цілому є основною для англо-американської правової сім'ї. На сьогодні змагальність визнається однією з самих демократичних форм судочинства, адже саме за неї під час розгляду спору враховуються інтереси сторін у суді, які мають рівні процесуальні права. Водночас неможливо говорити про повну імплементації принципу змагальності до практики цивільного процесу держав, які не відносяться до англо-американської правової системи. Це пов'язано з низкою факторів, які впливають на правове регулювання та практику здійснення судочинства, а також історичні, соціальні, економічні умови розвитку.

Для України принцип змагальності як одна з основоположних засад ведення судочинства став відомим після здобуття незалежності та на даний момент, з урахуванням поточної реформи цивільного процесуального законодавства, знайшов своє відображення у п.4 ч.3 ст.2 та ст.12 ЦПК України від 18.03.2004 р. [1], визначаючи загальні процесуальні риси змагальності цивільного судочинства на усіх стадіях його здійснення.

Водночас, на думку О.О. Баїної, принцип змагальності запозичений у судову практику саме з американської системи правосуддя та разом з іншим принципом – об'єктивної істини призвів до початку перетворення вітчизняного цивільного процесуального права в аспекті використання прецедентного права [2, с. 202].

Власне для американської теорії та практики цивільного судочинства змагальність є не просто визна-

чальним принципом здійснення правосуддя, а однією з детермінант соціально-політичного характеру, яка надає можливість кожній особі реалізувати право звернутися до суду з метою захисту чи відновлення прав інтересів шляхом доведення до суду та учасників процесу власної позиції у конкретній справі. Зі свого боку цивільна процесуальна змагальність надає можливість сторонам «зіткнутися» власні погляди стосовно спору справи, визначити усі об'єктивні обставини справи та вироблення компромісу в її вирішенні, досягнення котрих здійснюється під час спостереження неупередженого суду, завдання якого зводиться за дотриманням процесуального порядку та належної правової оцінки справи.

На сьогодні в американській правовій доктрині цивільного судочинства вироблено достатньо теоретичних поглядів стосовно поняття, процесуальної сутності та важливості змагальності. Відповідно, Е. Баррет вважає, що змагальність цивільного судочинства забезпечує завдання пошуку істини під час розгляду справи, оскільки вона засновується на припущенні, що саме істина в спорі досягається за умови надання сторонам можливості дискусії у всіх питаннях та можливості надання власного бачення за найбільш вигідних умов [3, с. 479-480]. М. Фрідман характеризує змагальність як систему розгляду спору, в якій сторони надають власні версії на основі фактів та права незалежним та відносно процесуально пасивним суду та присяжним, які визначають переможця розгляду спору [4, с.64]. Своє бачення змагальності виражають Д.Шрив та П. Равен-Хансен, у якому наголошується встановлення змагальністю ініціації розгляду та руху справи сторонами та учасниками цивільного процесу, в якому суд виконує роль нейтрального суперарбітра та мінімально залучений до встановлення обставин справи. Сторони у такому разі відповідальні за надання ними власних позицій і зауважень по справі та їх обґрунтування перед судом [5, с. 928]. На думку Р. Арсонсона змагальність надає змогу уникнути суду формулювання хибних переконань про результат спору за допомогою кожної зі сторін у приведенні суб'єктивних та вигідних лише неї обставин справи, котрі підвернені дослідженню усіма учасниками справи [6, с. 830].

Таким чином, на основі приведенного бачення американського підходу до розуміння змагальності у цивільному процесі з точки зору наукових поглядів вчених можна зробити висновок, що сторони під час процесу наділені автономністю у здійсненні рівних прав з можливістю побудування тактики у доведенні власної позиції у справі, коли зі свого боку суд зобов'язаний лише досліджувати відповідність зазначених обставин до правової складової та забезпечувати процесуальний порядок розгляду справи. Також необхідно вказати, що з наведених тверджень для цивільного судочинства відіграє важливого значення роль суду присяжних, котрі певною мірою виносять свій вирок на основі морального розуміння цивільного спору.

Сама змагальність має досить тривалий шлях встановлення у американському типі цивільного судочинства. Якщо для романо-германської правової родини змагальність має витоки з давньоримського права та обумовлюється особливістю процесу доказування [7, с. 133], то в англо-американській правовій системі зма-

гальність бере свій початок зі звичаєвого права. У даному випадку найбільш ґрунтовною для пояснення феномену змагальності звичаєвої традиції є «теорію поєдинку», котра у середньовічній Франції та передбачала вирішення спору між вільними людьми та заможними феодалами у той момент, коли суд обирає переможця з відповідних змагань. З Франції даний підхід вирішення спору був перенесений нормандськими завойовниками, де трансформувалася у врегульований на основі місцевого звичаєвого права та судової практики чіткий принцип, сутність котрого полягає у можливості встановлення через змагальності істини власних поглядів у спорі та надання суду чітких пояснень сторонами власного пояснення сутності справи [8, с. 56-58]. Відповідний підхід реалізації принципу змагальності діяв у судовій системі США ще з моменту утворення перших колоній до 1848 р., коли було вирішено замінити звичаєві основи змагальності цивільного судочинства його законодавчим закріпленням. Таким нормативно-правовим актом послуговував Процесуальний кодекс штату Нью-Йорк за авторством Д. ДадліФілда II-го, котрий передбачав встановлення чітких правил ведення розгляду справ у суді та закріплював роль суду у них, права та обов'язки сторін під час вирішення спору. Положення даного Кодексу послуговували моделлю для розробки власного процесуального законодавства 24 штатам на кінець XIX ст. [9, с. 81]. Існування встановлених законодавчого закріплення ведення розгляду справи мало революційний характер для розвитку цивільного судочинства в США. У 1937 р. були прийняті Федеральні правила цивільного судочинства, положення котрого відіграють важливе значення для окреслення змагальності цивільного процесу.

Необхідно зазначити, що в цілому змагальність в американській моделі цивільного судочинства на сьогодні ґрунтується на Конституції США 1787 р. та рядку конституційних поправок до неї, вже зазначених Федеральних правил цивільного судочинства 1937 р., а також федеральних правил: Про докази 1975 р.; апеляційного провадження 1967 р., а також положеннях правової доктрини та судової практики у США.

Особливу увагу заслуговують положення згаданих Федеральних правил цивільного судочинства від 1937 р., в яких міститься низка правил на основі котрих забезпечується прояв змагальності та закріплення змагальної форми цивільного судочинства. До деяких з них слід віднести: можливість особи надавати позов та заперечення до нього (правило 17 (b) ФПЦС); свобода сторін у рішенні у порушенні цивільної справи (правила 4;17 ФПЦС); визначені особи-відповідача (правила 2;4 ФПЦС); надання зауважень за доводів іншої сторони (правила 7;8 ФПЦС); використання доказів та поступовому розвитку справи (правило 15 ФПЦС). Окрім зазначеного, Федеральними правилами цивільного судочинства окреслена роль суду, котра виражається у можливості забезпечення ефективного прояву змагальності сторін у цивільному процесі, серед котрих найбільш доцільно назвати: визнання переліку змагальних документів (правило 7 (a) ФПЦС); визнання без клопотання сторін предметну юрисдикцію (правило 12 (h) (3) ФПЦС); залучення третіх осіб,

чий права та інтереси можуть бути затронуті у цивільному процесі для об'єктивного вирішення справи (правило 19 ФПЦС); можливість виключити сторону з судового процесу (правило 21 ФПЦС) [10].

У ході реалізації цивільного судочинства у США, найбільш повно змагальність проявляється на стадіях обміну змагальними документами (плідювання, англ. – *pleading*), доказування та судових дебатів.

Стадія обміну змагальними документами передбачає можливість сторін обмінятися позовними заявами та відгукми на них з метою вирішення основних питань спору та побудови власних аргументацій для подальшого судового розгляду. Основним призначенням змагальності у такому разі є усунення зайвих позовних вимог та пояснень сторін, а також окреслення обставин, які потребують судового дослідження у справі [11, с. 239]. Свого часу Ч. Кларк зазначав, що плідювання надає змогу сторонам попередньо досудового засідання окреслити та визначити єдине матеріальне питання цивільного спору, минаючи усі інші, що не мають до нього значення [12, с. 526].

Під час здійснення доказування в ході судового розгляду справи у порядку цивільного судочинства змагальність сторін формує у суду та суду присяжних визначене переконання стосовно фактичних обставин справи, яке в залежності від активності сторін та представників засновується на їх суб'єктивному баченні за допомогою доведення власної позиції у суді. Але водночас необхідно враховувати, який шлях оберуть сторони у разі здійснення доказування: допит свідків; перевірки належності доказів; урахування судової обізнаності та застосування презумпцій [13, с. 81-82].

Реалізація змагальності при здійсненні дебатів судового засідання цивільного процесу передбачає можливість сторін та їх представників здійснювати вираз позицій на основі представленої доказової бази та фактичних обставин справи, а також заперечувати їх значення, ставити запитання щодо уточнення, приведення аргументації стосовно хибності показань однієї зі сторін. Суд у такому разі має наділений повноваженнями допоміжного характеру з метою досягнення об'єктивної істини між сторонами у справі та допомоги можливості допомоги сторонам скористатися стосовно реалізації комплексу процесуальних прав [14, с. 43-44].

ВИСНОВКИ

Таким чином, змагальність у американській моделі цивільного судочинства являє собою основоположною засадою, яка націлена на можливість сторін доведення власної позиції у справі та спростувати зауваження на основі процесуальної рівності та в умовах судової нейтральності. Американський досвід реалізації змагальності у цивільному судочинстві являє собою унікальну конструкцію, при котрій визначені основні можливості цивільного судочинства у захисті та відстоюванні прав та інтересів осіб.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03 2004 р. № 1618-VI (із змінами та доповненнями станом на 04.11.2018 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Батина О.О. Принцип змагальності та його вплив на

забезпечення доказів у цивільному процесі: теорія, судова практика, законодавство. Часопис Київського університету права. 2013. № 4. С. 202-206.

3. Edward F. Barret *The Adversity System and Ethics of Advocacy*. Notre Dame Law Review. 1962. Vol.37. Issue 4. pp. 479-488.

4. Freedman M. *Our Constitutionalized Adversary System*. Chapman Law Review. 1998.vol 1:57, P.57-90.

5. Shreve Gene R. Raven-Hansen Peter *Understanding Civil Procedure*. Indiana Law Journal. 1990. Vol.65. Issue 4. pp. 927-935.

6. Aronson R. *An Overview of the Law of Professional Responsibility: The Rules of Professional Conduct. Annotated and Analyzed*. Washington Law Review. 1986. Vol.61. pp. 823 – 901.

7. Мамницький В.Ю. Принцип змагальності і моделі цивільного судочинства в контексті судово-правової реформи. Форум права. 2017. № 4. С. 130-140.

8. Аболонин Г.О. Гражданское процессуальное право США: монография. М: Волтес Клувер, 2010. 432 с.

9. Князев Д.В. Плидирование по правилам общего права в гражданском процессе США. Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. № 4. С. 80-84.

10. *Federal rules of Civil Procedure: The US Lawby 1937* (edition 2019) URL: <https://www.federalrulesofcivilprocedure.org/frcp/>

11. *Civil Procedure: Cases and Materials, Compact edition for Shorter Courses / Jack Friedental et.al. Minnesota, MN: West Academic Publishing ,2018, 968 p.*

12. Clark Ch.E. *History, Systems and Functions of Pleading*. Virginia Law Review. 1925. vol.11, P.526

13. Пучинский В.К. *Гражданский процесс США. Инст. США и Канады АН СССР*. Москва: Изд-во «Наука», 1979. 190 с.

14. Васильев С.В. *Порівняльний цивільний процес*. Київ: Алерта, 2015. 352 с.

References

1. *Civil Procedural Code of Ukraine by 18.03 2004 №*

1618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (in Ukrainian)

2. Batyna O.O. *The principle of competitiveness and its impact on providing evidence in the civil process: theory, jurisprudence, legislation*. Journal of the Kyiv University of Law. 2013. № 4. pp. 202-206. (in Ukrainian)

3. Edward F. Barret *The Adversity System and Ethics of Advocacy*. Notre Dame Law Review. 1962. Vol.37. Issue 4. pp. 479-488.

4. Freedman M. *Our Constitutionalized Adversary System*. Chapman Law Review. 1998.vol 1:57, P.57-90.

5. Shreve Gene R. Raven-Hansen Peter *Understanding Civil Procedure*. Indiana Law Journal. 1990. Vol.65. Issue 4. pp. 927-935.

6. Aronson R. *An Overview of the Law of Professional Responsibility: The Rules of Professional Conduct. Annotated and Analyzed*. Washington Law Review. 1986. Vol.61. pp. 823 – 901.

7. Mamnytskyi V.Yu. *The principle of competition and the model of civil justice in the context of judicial reform*. Forum of law. 2017. № 4. pp. 130-140. (in Ukrainian)

8. Abolonin G.O. *The US Civil Procedure Law: monography*. Moscow: Voltes Kluver, 2010. 432 p. (in Russian)

9. Knyazev D.V. *Pleading under common law rules in the US civil procedure*. Journal of foreign law and comparative law. 2018. № 4. pp. 80-84. (in Russian).

10. *Federal rules of Civil Procedure: The US Lawby 1937* (edition 2019) URL: <https://www.federalrulesofcivilprocedure.org/frcp/>

11. *Civil Procedure: Cases and Materials, Compact edition for Shorter Courses / Jack Friedental et.al. Minnesota, MN: West Academic Publishing ,2018, 968 p.*

12. Clark Ch.E. *History, Systems and Functions of Pleading*. Virginia Law Review. 1925. vol.11, P.526

13. Puchinskiy V.K. *The US Civil proceedings. Institute of the USA and Canada AS USSR*. Moscow: Nauka, 1979. 190 p. (in Russian)

14. Vasyliiev S.V. *Comparative civil procedure*. Kyiv: Alerta, 2015. 352 p. (in Ukrainian)